

Oponentský posudek na disertační práci RNDr. Jany Dlouhé „Problém celku. Holistické koncepty v environmentálním vzdělání“

PhDr. Wendy Drozenová, PhD.

Doktorandka si zvolila vysoce aktuální téma filosofických základů pro environmentální vzdělání. V současné situaci narůstající globální krize životního prostředí narůstá také potřeba chápání širších souvislostí environmentálních otázek, a proto zajistit kvalitní vzdělávání v této oblasti je jedním z prvořadých úkolů naší doby. Jak práce dokládá, ani přes velké úsilí se zatím nepodařilo nalézt takovou koncepci učiva, která by byla více než jen mozaikou přírodovědných oborů, doplňovaných postupně tematikou ze společenskovední oblasti.

Snaha o překonání daného stavu vede doktorandku k orientaci na holistické koncepty, které by mohly být východiskem pro přemostění stávající rozdrobenosti, a podrobuje tyto koncepty zkoumání z různých hledisek. V této oblasti může autorka těžit ze své výhody pevného zázemí v přírodovědném vzdělání, neboť diskurs vyžaduje propojování přírodovědných a filosofických znalostí. Neobyčejná šíře záběru, který od teoretických otázek postupuje k otázkám konkrétnějším a praktickým, vyžadovala prostudování značně rozsáhlého okruhu zdrojů.

Práce se skládá ze dvou částí, z nichž první je věnována konceptu celku. Po úvodním zamyšlení (které je dle mého názoru postradatelné, neboť neusnadňuje proniknutí do problematiky) následuje inspirativní kapitola o přístupu Komenského, která klade orientaci k celku do souvislosti s „vševýchovou“. Teoretická část se dále zabývá situací vědění v postmoderně, kdy je třeba brát v úvahu pluralitu diskursů a řečových her (z čehož vznikají „různice“, v nichž se jednotlivé diskursy či řečové hry vzájemně míjejí jako irelevantní). Po nastínění této situace práce vyjasňuje vzájemné vztahy mezi různými vědními obory a disciplinami, jejichž spolupráce je potřebná při řešení konkrétních problémů, což se týká environmentální oblasti či věd o „udržitelnosti“ par excellence. Další část se zabývá holismem v biologii a seznamuje se systémovými teoriemi. Vzhledem k tomu, že vyrovnání s tímto tématem samotným by mohlo vydat na celou práci, bylo zde nutno se omezit na stručný, ale kvalitně podaný přehled a některé zajímavé souvislosti odsunout do poznámek (ačkoli je zjevné, že autorka by k tomuto tématu měla ještě co říci).

Za velmi přínosnou pokládám také kapitulu o etice, která není jen shrnutím různých existujících přístupů. Autorka se zde odvažuje narušit běžné klišé o tom, že „naše kultura se neosvědčila“ (s.106) a táže se, zda nejde spíše o náš alibismus, který takto naše vlastní a v zásadě změnitelné postoje podsouvá celé kulturní tradici Západu. V závěru k této části (na s. 124) píše: „Často, pokud jsou myšlenkové a etické koncepty naší společné minulosti kritizovány, jde o vytržení dílčích přístupů ze souvislostí doby či kontextu, ve kterém byly formulovány. Jejich povrchní a neinformované vyjádření v postmoderním prostředí se míjí s původním smyslem a vede k deziluzi, která se týká nejen základů naší civilizace...ale i možností aktivního... zásahu...“ Péče o domov je spojena s péčí o duši a neoddělitelná od otázky pedagogické. Environmentální vzdělání v teorii a ve vztahu k praxi jsou poslední dvě kapitoly, v nichž práce vyústí. Následuje závěrečné shrnutí a resumé.

Práce se snaží nalézt pro environmentální vzdělávání základ ve filosofickém přístupu, který by poskytl dostatečně širokou základnu pro neredukovaný přístup ke skutečnosti. Provázání objektivního vědeckého poznání s osobní účastí na utváření budoucnosti je tématem, kolem kterého osciluje celý text. Opírá se o eticky založenou koncepci vzdělávání

Komenského, která směřuje k naplnění smyslu lidské existence, to znamená, že poznatky jsou provázány s přijímáním hodnot. Práce je postavena na konstatování, že pro environmentální vzdělávání nestačí základ opírající se o výsledky přírodních věd. Je v něm nutno pracovat s vizí budoucnosti, na jejímž uskutečnění se člověk podílí, má tedy vztah k etice jakožto disciplíně, pro kterou je relevantní pojem dobra. Pojetí celkovosti, které práce nabízí, je orientováno k celku jakožto horizontu, který není něčím disponovatelným a tak se vzpírá ideologické manipulovatelnosti, ale i pevnému pojmovému uchopení. Naproti tomu extrapolace holistického konceptu pojatého přírodovědně do ontologie by znamenala nepřijatelné ztotožnění dvou odlišných pojmů. Zde autorka nevyužila možnost argumentovat dříve zavedeným objasněním různosti jazykových her či diskursů, které mají odlišná pravidla, nicméně se tento argument objevuje později (na s. 136-137), v kontextu otázky „vzdělání pro prostředí – konstruktivistická řešení“. Zhodnocení přínosů a nebezpečí holistického přístupu, který funguje odlišně v tomto filosofickém pojetí a v kontextu přírodovědy, by sice mohlo být ještě podrobněji pojmově propracováno a argumentačně zdůvodněno, ale základní půdorys je zde vypracován a tak lze říci, že práce splnila svůj cíl, tak jak je vymezen názvem práce.

Po stránce metodologické práce nejhojněji využívá analyticko-syntetický přístup, kde na základě vytipovaného okruhu problémů, který vychází primárně z potřeb současného ekologického vzdělávání, analyzuje prameny k těmto jednotlivým otázkám a jejich srovnáváním se dopracovává dílčích závěrů, které se zase stávají podkladem a východiskem k otázkám a problémovým okruhům dalším. Metoda zkoumání je na první pohled méně zřetelná díky tomu, že autorka postupovala (jak sama uvádí v závěrečném shrnutí) od částí, jež jsou řazeny v druhé, tj. na environmentální výchovu výslovně zaměřené části, ke kapitolám teoretičtější povahy, jež byly zařazeny do první části práce. Orientace v textu je navíc poněkud znesnadněna tím, že kapitoly nejsou číslovány, v textu jsou pouze odlišovány trojím typem písma záhlaví různých stupňů, takže pro vyjasnění, která pasáž ještě náleží do které kapitoly či podkapitoly, je třeba se vracet do obsahu.

Práce svým zaměřením směřuje k praktickému využití při formování cílů a metod environmentálního vzdělání a klade si nesnadný úkol - hledání odpovídajících filosofických základů. Autorka si uvědomuje nutnost přestavby systému vzdělání ve shodě s požadavky nové situace, ale nepodléhá radikalismu znehodnocujícímu dosavadní přínosy, naopak usiluje o to, aby byly integrovány.

Předložený text přináší nové poznatky a splňuje podmínky kladené na disertační práci.

V Praze dne 2. května 2008

PhDr. Wendy Drozenová, PhD.